

Prof. zw. dr hab. Bogdan Szczepankowski
SURDOPEDAGOG, SURDOLOGOPEDA
Emerytowany profesor UKSW Warszawa

Recenzja

w postępowaniu habilitacyjnym dr Joanny Kobosko
ze szczególnym uwzględnieniem osiągnięcia naukowego
w postaci cyklu publikacji powiązanych tematycznie pt.

***Jakość życia osób dorosłych z postlingwalną utratą słuchu:
częściową głuchotą i głuchotą, korzystających z implantu
ślimakowego***

oraz

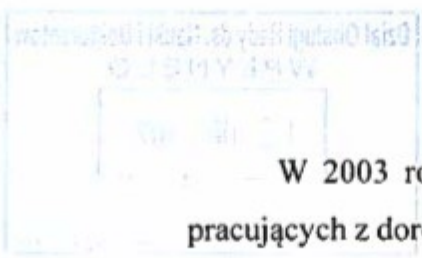
Opinia

w sprawie nadania lub odmowy nadania
stopnia doktora habilitowanego
dr Joannie Kobosko

1. Uwagi wstępne

Dr n. hum. Joanna Kobosko posiada przygotowanie zawodowe w zakresie psychologii klinicznej oraz psychoterapii. Jest teoretykiem i praktykiem.

W 1987 roku uzyskała dyplom magistra psychologii w zakresie psychologii klinicznej człowieka dorosłego na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego (temat pracy magisterskiej: *Wybrane osobowościowe determinanty lęku przed wypadkiem u kierowców samochodu*, promotor prof. dr hab. Janina Karney).

W 2003 roku ukończyła dwuletnią szkołę trenerów i psychoterapeutów pracujących z dorosłymi w Instytucie Terapii Gestalt w Krakowie, a ponadto kilka kursów i szkoleń z zakresu diagnozy i pomocy psychologicznej, w tym także kursy języka migowego, dzięki którym może porozumiewać się z osobami głuchymi, dla których podstawowym środkiem porozumiewania się jest ten język. W 2008 roku uzyskała stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w dziedzinie psychologii na Wydziale Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego (temat rozprawy doktorskiej: *Tożsamość macierzyńska słyszących matek młodzieży głuchej i jej znaczenie dla rozwoju osobowej tożsamości tej młodzieży*, promotor prof. dr hab. Marina Zalewska, recenzenci prof. dr hab. Irena Obuchowska i prof. dr hab. Katarzyna Schier).

Od 1994 roku pracuje jako psycholog z osobami głuchymi i niedosłyszącymi, początkowo w Specjalistycznym Ośrodku Diagnozy i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu w Warszawie, prowadzonym przez Polski Związek Głuchych, a od 1996 roku do chwili obecnej w Światowym Centrum Słuchu w Kajetanach, obecnie na stanowisku adiunkta. Jest również sekretarzem redakcji wydawanego przez Centrum kwartalnika „Nowa Audiofonologia”.

Swoją działalność naukowo-badawczą Habilitantka koncentruje wokół szeroko pojętych badań nad osobami z uszkodzonym słuchem i ich rodzinami. Od wielu lat inspiruje i prowadzi badania w tym zakresie, czynnie w nich uczestnicząc.

Podsumowując – na podstawie analizy przedłożonych dokumentów stwierdzam, że wiedza i doświadczenie Habilitantki stanowią wystarczającą podstawę do ubiegania się o kolejny stopień naukowy w obszarze nauk o zdrowiu.

2. Ocena osiągnięcia naukowego

Zadaniem recenzenta jest stwierdzenie na podstawie przedstawionego osiągnięcia naukowego czy stanowi ono znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej, w tym przypadku nauk o zdrowiu.

We wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego Habilitantka jako osiągnięcie naukowe wskazuje cykl 5 artykułów, powstałych w latach 2015 - 2021, powiązanych tematycznie i tworzących całość, składającą się na temat osiągnięcia naukowego – *Jakość życia osób dorosłych z postlingwalną utratą słuchu: częściową głuchotą i głuchotą, korzystających z implantu ślimakowego*. To oryginalny i rzadko badany problem, zarówno w Polsce jak i na świecie, wymagający wielkiego zaangażowania oraz wiedzy teoretycznej i praktycznej. Z satysfakcją dostrzegam, że Habilitantka spełnia te warunki.

Artykuły zostały skrótowo nazwane przez Habilitantkę pierwszymi literami alfabetu A, B, C, D i E. W recenzji konsekwentnie przyjąłem to nazewnictwo.

Na przedstawiony do recenzji cykl składa się 5 niżej wymienionych artykułów:

A. Kobosko J, Jędrzejczak WW, Piłka E, Pankowska A, Skarżynski H. *Satisfaction with cochlear implants in postlingually deaf adults and its nonaudiological predictors: psychological distress, coping strategies, and self-esteem* Ear Hear, 2015; 36(5):605–18.

B. Kobosko J. *Poczucie niepełnosprawności a percepcja siebie i objawy depresji u osób dorosłych z głuchotą postlingwalną korzystających z implantu ślimakowego*. Nowa Audiofonologia, 2015; 4(1): 41–54.

C. Kobosko J, Jędrzejczak WW, Gos E, Geremek-Samsonowicz A, Ludwikowski M, Skarżyński H. *Self-esteem in the deaf who have become cochlear implant users as adults*. PLoS One, 2018; 13(9):e0203680.

D. Kobosko J, Jędrzejczak WW, Barej A, Pankowska A, Geremek-Samsonowicz A, Skarżynski H. *Cochlear implants in adults with partial deafness: subjective benefits but associated psychological distress*. Eur Arch Otorhinolaryngol, 2021; 278(5):1387–1394.

E. Rostkowska J, Skarzynski PH, Kobosko J, Gos E, Skarzynski H. *Health-related quality of life in adults with profound postlingual hearing loss before and after cochlear implantation. Eur Arch Otorhinolaryngol*, 2021; Jun 8.

Wartość cyklu podnosi fakt, że cztery artykuły z pięciu przedstawionych do oceny (A, C, D i E) zostały opublikowane w języku angielskim.

Większość spośród cyklu 5 artykułów (cztery) są pracami zbiorowymi. Wkład Habilitantki w każdy artykuł jest jednak precyzyjnie i dokładnie zdefiniowany w dokumencie „Wykaz osiągnięć naukowych lub artystycznych, stanowiących znaczny wkład w rozwój określonej dyscypliny”. Zgodnie z zaleceniami wkład nie jest określony procentowo, lecz merytorycznie. Z oświadczenia Habilitantki wynika jednoznacznie, że to właśnie Habilitantka jest inspiratorem i wiodącym współtwórcą tych artykułów.

Artykuł oznaczony literą A (*Satisfaction with cochlear implants...*) opublikowany w 2015 roku jest raportem z badań satysfakcji z posiadania implantu ślimakowego przeprowadzonych na populacji 98 pacjentów z głuchotą postlingwalną w wieku od 19 do 85 lat. Poza wiekiem uwzględniono też takie zmienne jak płeć, wykształcenie, stan cywilny, aktywność zawodowa, stan słuchu i staż korzystania z implantu ślimakowego. Wyniki badań wskazują na wysoki poziom satysfakcji z posiadania implantu (na poziomie 82%, chociaż występowały znaczące różnice indywidualne – od 100% do 2%). Z testów o charakterze psychologicznym wynikało, że korelacja wyników w zakresie zadowolenia z posiadania implantu nie zależy od takich czynników jak wiek i czas trwania głuchoty, chociaż została dostrzeżona istotna korelacja ujemna z wiekiem. Oceniono także relacje satysfakcji z posiadania implantu ślimakowego z dystresem psychicznym, strategią radzenia sobie ze stresem i samooceną. Określone zostały metody interwencji psychologicznej. Literatura zawierająca 65 pozycji (w tym 54 w języku angielskim) dobrana właściwie, badania, opracowania statystyczne, dyskusja i wnioski nie budzą żadnych wątpliwości merytorycznych ani metodologicznych.

Artykuł oznaczony literą B (*Poczucie niepełnosprawności a percepcja siebie ...*) opublikowany również w 2015 roku jest jedynym przedstawionym w ramach osiągnięcia naukowego artykułem w języku polskim. Jest to również raport z badań dotyczących relacji między poczuciem niepełnosprawności a percepcją siebie u osób z głuchotą postlingwalną korzystających z implantu ślimakowego, przeprowadzonych na populacji 94 osób w przedziale wiekowym od 23 do 81 lat. Poza wiekiem uwzględniono też takie zmienne jak płeć, wykształcenie, stan cywilny, aktywność zawodowa, wiek utraty słuchu i czas korzystania z implantu ślimakowego. Wyniki badań wskazują na fakt, że większość badanych (58,4%) doświadcza poczucia niepełnosprawności o nasileniu średnim lub wysokim. Jak się okazuje jest to związane z wiekiem badanych – osoby młodsze mają istotnie wyższe poczucie niepełnosprawności. Wskazują też, że osoby implantowane potrzebują różnych form interwencji psychologicznej. Literatura zawierająca 47 pozycji (w tym 23 w języku angielskim) została dobrana właściwie, badania, opracowania statystyczne, dyskusja i wnioski nie budzą żadnych wątpliwości merytorycznych ani metodologicznych.

Artykuł oznaczony literą C (*Self-esteem in the deaf ...*) opublikowany w 2018 roku jest raportem z badań samooceny u osób głuchych, które zostały implantowane jako dorośli. Badania zostały przeprowadzone na populacji 120 osób z głuchotą postlingwalną w wieku od 22 do 60 lat. Poza wiekiem uwzględniono też takie zmienne jak płeć, wykształcenie, stan cywilny, zatrudnienie, stan słuchu i staż korzystania z implantu ślimakowego. Wnioski z badań wskazują na wyższą samoocenę u mężczyzn, także u osób z wyższym poziomem wykształcenia, wyższa samoocena występuje również u osób pozostających w związku małżeńskim, a także u osób aktywnych zawodowo, przy czym dostrzeżono, że poziom samooceny maleje z wiekiem. Literatura zawierająca 95 pozycji (w tym 83 w języku angielskim) została dobrana właściwie, badania, opracowania statystyczne, dyskusja i wnioski nie budzą żadnych wątpliwości merytorycznych ani metodologicznych.

Artykuł oznaczony literą D (*Cochlear implants in adults with partial deafness ...*) opublikowany w 2021 roku jest raportem z badań korzyści z posiadania implantu ślimakowego u osób z częściową głuchotą i związku tych korzyści z dystresem. Badania zostały przeprowadzone na populacji 71 osób z częściową głuchotą w przedziale wiekowym od 18 do 60 lat. Poza wiekiem uwzględniono też takie zmienne jak płeć, wykształcenie, stan cywilny, aktywność zawodową, stan słuchu, wiek wszczępienia implantu ślimakowego oraz czas korzystania z niego. Badania wykazały, że średni poziom satysfakcji z posiadania implantu jest zbliżony do poziomu satysfakcji u osób z całkowitą głuchotą (średnio 78%), niemniej jednak w procesie rehabilitacji osób implantowanych z częściową głuchotą istotne jest uwzględnienie różnych form interwencji psychologicznej w celu obniżenia występującego u tych osób dystresu psychicznego (zwłaszcza u kobiet). Literatura zawierająca 37 pozycji (wszystkie w języku angielskim) dobrana właściwie, badania, opracowania statystyczne, dyskusja i wnioski nie budzą żadnych wątpliwości merytorycznych ani metodologicznych.

Ostatni artykuł w cyklu oznaczony literą E (*Health-related quality of life in adults with profound postlingual hearing loss ...*) opublikowany w 2021 roku, autorstwa Joanny Rostkowskiej, Piotra Skarżyńskiego, Joanny Kobosko, Elżbiety Goc i Henryka Skarżyńskiego jest jedynym artykułem, w którym Habilitantka nie jest jego pierwszą autorką, a Jej wkład polega na dokonaniu analizy wyników i ich interpretacji, opracowaniu całości dyskusji wyników oraz całości piśmiennictwa. Jest to również raport z badań nad jakością życia osób implantowanych przed i po wszczępieniu implantu. Badania zostały przeprowadzone wśród 104 osób z głuchotą powyżej 80 dB, w przedziale wiekowym od 28 do 70 lat (wiek w momencie wszczępienia implantu). Wszystkie te osoby utraciły słuch postlingwalnie (po opanowaniu języka i mowy dźwiękowej). Czas stosowania implantu w momencie badania wynosił od 0,7 do 3 lat. We wnioskach autorzy wskazują, że implantacja ślimakowa poprawia jakość życia, jednak osoby implantowane wymagają interwencji psychologicznej. Literatura zawierająca 47 pozycji (w tym 46 w języku angielskim) dobrana

właściwie, opracowania statystyczne, dyskusja wyników i wnioski nie budzą żadnych wątpliwości merytorycznych ani metodologicznych.

Omawiane w artykułach badania pozwalają na ocenę wpływu implantacji ślimakowej na jakość życia osób w nie wyposażonych, a także ocenę ich psychologicznego i społecznego funkcjonowania. Badaniami przedstawionymi w cyklu artykułów objęto łącznie 484 osoby, w tym 131 osób z częściową głuchotą. W badaniach używano przeznaczonych do tego celu narzędzi badawczych, wśród których występują *Kwestionariusz Ogólnego Stanu Zdrowia*, *Inwentarz Depresji Becka*, *Inwentarz do Pomiaru Radzenia Sobie ze Stresem Mini COPE*, *Assessment of Quality of Life*, *Skala VAS do oceny satysfakcji z implantu ślimakowego* oraz *Nijmegen Cochlear Implant Questionnaire*. Dobór tych narzędzi nie budzi wątpliwości.

Wyniki badań w aspekcie ogólnej jakości życia (artykuły A, B i D) u osób implantowanych z częściową głuchotą wskazują na wyższy poziom dystresu niż w populacji ogólnej, natomiast u osób z głuchotą postlingwalną wskaźnik ten jest na poziomie populacji ogólnej. Są to wyniki odmienne od uzyskiwanych w dotychczasowych badaniach, ale zgodne z obserwacjami dotyczącymi osób nieimplantowanych z całkowitą i częściową głuchotą.

W zakresie samooceny (artykuły B i C) wyniki badań tych grup są odmienne. Osoby implantowane z częściową głuchotą mają poziom samooceny jak w populacji ogólnej, natomiast osoby implantowane z głuchotą postlingwalną mają obniżoną samoocenę. Bezpośrednio po implantacji poczucie wartości jako element samooceny u osób implantowanych wzrasta (artykuł E). Warto zauważyć, że u osób z częściową głuchotą u kobiet występuje niższa samoocena (artykuł D).

Wysoki poziom (ok. 80%) występuje w ocenie korzyści z posiadania implantu ślimakowego w obydwu wyróżnionych grupach (artykuły A, C i D). Interesujące jest, że nie ma związku między satysfakcją z implantu a płcią, wiekiem, wiekiem w momencie wszczepienia implantu, okresu korzystania

z niego, a także od stopnia ubytku słuchu. Pokazuje to wysoką efektywność implantacji ślimakowej jako metody leczenia.

Rezultaty prowadzonych badań mogą i powinny stanowić wskazania do zapewnienia optymalnej opieki medycznej i psychologicznej osobom po wszczepieniu implantu ślimakowego.

Uzyskane wyniki mają szczególną wartość także z tego względu, że pozwalają na rozróżnienie potrzeb osób implantowanych z całkowitą i częściową głuchotą (to zdecydowanie nowatorskie podejście, pozwalające po raz pierwszy na ocenę potrzeb badanych względem tego kryterium). Kolejnym nowatorstwem w badaniach jest możliwość oceny psychologicznych uwarunkowań satysfakcji z posiadania implantu ślimakowego.

Można przyjąć założenie, że Habilitantka, będąc w znacznej mierze inspiratorem badań podejmowanych przez siebie i swoich współpracowników, daje pośredni dowód na to, że jest przygotowana do samodzielnej pracy naukowej.

Warto zauważyć, że zarówno w autoreferacie jak i w treści artykułów wyraźnie dostrzegalna jest pasja badawcza Habilitantki tworzącej i rozwijającej w swoich publikacjach kierunek badań nad osobami głuchymi i ich rodzinami. Osobiście jako surdopedagog – nauczyciel dzieci niesłyszących i nauczyciel akademicki, zajmujący się od ponad 60 lat tą problematyką, odczuwam głęboką satysfakcję, że takie badania naukowe są w Polsce prowadzone, a ich siłą sprawczą jest Habilitantka.

Podsumowując – cykl artykułów jest przygotowany bardzo dobrze, napisany przystępnym językiem i nie budzi wątpliwości natury formalnej ani merytorycznej. Jest dowodem rzetelnej znajomości literatury przedmiotu, rozumienia problemu przez Habilitantkę i posiadania umiejętności jego zaprezentowania, także, a nawet przede wszystkim na arenie międzynarodowej. Można przyjąć, że posiadane przez Habilitantkę

kompetencje analityczne oraz umiejętność operowania materiałem empirycznym służą polskiej nauce i jej rozwojowi.

Ponieważ Habilitantka wskazała jako osiągnięcie naukowe jedynie wspomniany wcześniej cykl artykułów, i nie załącza innych swoich publikacji, nie oceniam innych artykułów wymienionych w zestawieniu publikacji Habilitantki do wniosku, jednak mogę jedynie stwierdzić na podstawie tytułów oraz treści tych publikacji, które są mi znane, że nie budzą one zastrzeżeń ani natury merytorycznej, ani formalnej i dobrze wpisują się w obszar badawczy obejmujący temat postępowania habilitacyjnego.

Na podstawie oceny osiągnięcia naukowego Habilitantki, jakim z formalnego punktu widzenia jest wymieniony wcześniej cykl artykułów, biorąc także pod uwagę inne publikacje powiązane tematycznie z obszarem badawczym objętym cyklem artykułów **stwierdzam, że dorobek naukowy Habilitantki stanowi znaczny nowatorski wkład w nauki o zdrowiu. Dorobek ten ma charakter twórczy i zasługuje na pozytywną ocenę.**

3. Ocena aktywności naukowej

W zakresie osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki po uzyskaniu doktoratu stwierdzono:

- opublikowanie 27 rozdziałów w monografiach naukowych, w tym 2 jako współautorka oraz 2 w języku angielskim (przed uzyskaniem doktoratu 12 artykułów w języku polskim, w tym 4 jako współautorka);
- opublikowanie 44 artykułów w czasopismach naukowych, w tym 24 jako współautorka, 14 w języku angielskim i 1 w języku rosyjskim (przed uzyskaniem doktoratu 9 artykułów w języku polskim, w tym 4 jako współautorka);
- 103 wystąpienia na konferencjach naukowych w tym 55 jako współautorka i 26 w języku angielskim na konferencjach międzynarodowych (przed uzyskaniem doktoratu 36 wystąpień, w tym 9 jako współautorka i 10 w języku angielskim).

Do tego dorobku należy dołączyć liczne artykuły o charakterze popularno-naukowym oraz 3 duże publikacje zbiorowe, przede wszystkim stanowiące poradniki dla rodziców głuchych dzieci.

Jest to znacząca liczba publikacji i wystąpień, wskazująca na aktywność naukową Habilitantki. Warto też zauważyć, że w ujęciu chronologicznym wzrasta liczba publikacji całkowicie autorskich, a także liczba publikacji i wystąpień w języku angielskim.

Do wniosku została dołączona bogata analiza bibliometryczna sporządzona przez Bibliotekę Główną Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego. Wynika z niej uzyskanie łącznie 23,222 punktów *Impact Factor* oraz 1244 punktów MEiN. Stanowi to znaczące osiągnięcie w zakresie aktywności naukowej.

Habilitantka po uzyskaniu doktoratu była czterokrotnie w komitetach naukowych/organizacyjnych różnych konferencji międzynarodowych, w tym jednej poza granicami kraju (przed uzyskaniem doktoratu w Komitecie organizacyjno-naukowym jednej konferencji na terenie Polski).

Habilitantka po uzyskaniu doktoratu uczestniczyła w realizacji projektu pn. „Zintegrowany system narzędzi do diagnostyki i telerehabilitacji schorzeń narządów zmysłów (słuchu, wzroku, mowy, równowagi, smaku, powonienia)” INNOSENSE, współfinansowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach Programu STRATEGMED w zakresie redakcji merytorycznej publikacji powstałych w ramach projektu (przed uzyskaniem doktoratu była głównym wykonawcą projektu badawczego MNiSW nr 2 PO5E 109 28 pn. „Problemy w kształtowaniu tożsamości macierzyńskiej słyszących matek młodzieży głuchej i ich znaczenie dla rozwoju osobowej tożsamości tej młodzieży” realizowany w latach 2005–2007).

Habilitantka jest członkiem trzech niżej wymienionych stowarzyszeń naukowych:

– *ESMHD – European Society for Mental Health and Deafness* – członek Komitetu Wykonawczego w latach 2008 – 2018;

- *Polskie Towarzystwo Naukowe Zaburzeń Słuchu, Głosu i Komunikacji Językowej*;
- *Polskie Towarzystwo Psychologiczne*.

Po uzyskaniu doktoratu Habilitantka odbyła miesięczny staż naukowy w Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie (w 2021 r.) na temat „Jakość życia osób z innymi niż głuchota niepełnosprawnościami” (przed uzyskaniem doktoratu Habilitantka odbyła także jeden staż w Instytucie Psychiatrii i Neurologii).

Habilitantka jest członkiem komitetów redakcyjnych i rad naukowych:

- „Nowa Audiofonologia” – sekretarz generalna od początku powstania czasopisma (2012)
- „Journal of Hearing Science” – redaktor/edytor sekcji Psychologia
- „Edukacja” – redaktor tematyczny w zakresie psychologii i rehabilitacji
- „International Journal of Special Education” – członek Rady Naukowej.

Habilitantka kilkakrotnie recenzowała artykuły naukowe, w tym większość w czasopismach międzynarodowych:

- „Ear & Hearing” – recenzja artykułu (dwukrotna)
- „European Child & Adolescent Psychiatry” – recenzja artykułu
- „Journal of Psychology Research and Behavior Management” – recenzja artykułu
- „Journal of Hearing Science” – recenzje artykułów
- „Dziecko Krzywdzone” – recenzja artykułu
- „Nowa Audiofonologia” – recenzje artykułów (edytorskie)

Biorąc pod uwagę całokształt osiągnięć naukowo-badawczych Habilitantki, w tym w szczególności twórczy charakter tych osiągnięć **można uznać, że Habilitantka osiągnęła poziom rozwoju naukowego i posiadała sprawność badawczą umożliwiającą samodzielne wyznaczanie celów naukowo-badawczych i realizowanie badań naukowych.**

Analiza wymienionych powyżej dokonań Habilitantki potwierdza Jej znaczną aktywność naukową.

4. Opinia w sprawie nadania lub odmowy nadania stopnia doktora habilitowanego

Dorobek naukowy dr Joanny Kobosko **oceniam pozytywnie**. Osiągnięcie naukowe zaprezentowane w cyklu artykułów ma charakter twórczy i stanowi istotny wkład w rozwój badań nad jakością życia osób głuchych korzystających z implantu ślimakowego. Habilitantka wykazała się umiejętnościami w zakresie formułowania problemów badawczych oraz planowania i realizowania procesów badawczych, których efektem stało się wygenerowanie wiedzy mającej istotne walory teoretyczne i praktyczne. Także aktywność naukowa Habilitantki w ogólnej ocenie jest na wysokim poziomie, całkowicie akceptowalnym z punktu widzenia przyszłej działalności samodzielnego pracownika naukowego.

Podsumowując powyższe w świetle art. 16, 18 i 18A ustawy z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. 2003 nr 65 poz. 595, z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. *w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego* (Dz.U. nr 196, poz. 165), biorąc pod uwagę pozytywne oceny dorobku naukowego Habilitantki, **wnioskuję do Rady Doskonałości Naukowej o nadanie dr Joannie Kobosko stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk medycznych i nauk o zdrowiu w dyscyplinie nauki o zdrowiu.**

Warszawa, 8 sierpnia 2022 r.

Prof. dr hab. n. hum. Bogdan Szczepankowski